

GJALLARHORNET

Utges av Svenska Arkeologiska
Samfundet

Årgång 24. Nr.3. 2004

ARKEOLOGMÖTET I KALMAR BEHÖVER VI FLERA MÖTEN OM ETIK ?

Svenska Arkeologiska Samfundet, i samarbete med Högskolan i Kalmar, anordnade arkeologimötet 24-25 april 2004 med tema "Svenska Arkeologer om etik".

Lördagen den 24 april, efter en kort exkursion till Kalmar slott med visning av Dag Widholm, hälsades alla välkomna av Högskolan och å Samfundets vägnar av Samfundets dåvarande ordförande, prof. Jarl Nordbladh. Han presenterade Samfundets principer för god arkeologisk praxis.

På eftermiddagen hölls intressanta föredrag om etiska frågor och arkeologiska museer.

Robin Skeates från Durham, England talade om etik och arkeologiska museer. Magnus Fiskesjö från Östasiatiska museet tog upp mycket intressanta frågeställningar i sin föreläsning "By what right: globalized ethics and Sweden's Museum of Eastern Antiquities". Frågorna var särskilt aktuella efter den intensiva debatten som pågick i pressen (Svenska

Dagbladet) om svenska museerna i allmänhet och dess samhällsrelevans.

Svenska Arkeologiska Samfundets årsmöte ägde rum på lördag kväll. En ny styrelse valdes och Nils Ringstedt blev ny ordförande till nästa årsmöte 2005.

På söndagen den 25 april presenterades flera intressanta föredrag kring etiska frågor.

Anna Källen, doktorand från Uppsala universitet (som snart kommer med sin avhandling) höll ett föredrag om "Elusive spirits and precious phosphates: on archaeological ethics and the past", där hon bland annat tog upp viktiga aspekter av den så kallade "postkoloniala arkeologin" i Östasien.

Dr Staffan Lundén från Göteborg föreläste om plundringar av arkeologiska objekt och etiska ställningstaganden på olika, även svenska museer: "Objects on display. How even decent museums nurtures the illicit antiquities trade".

Professor Elisabeth Iregren från Lunds universitet talade om etiska perspektiv inom humanosteologi. Patricia Marino från Medelhavsmuseet i Stockholm tog upp det högst aktuella ämnet om

konsekvenser av Irakkriget i sitt föredrag: "The looting of Iraq - when will we ever learn".

Offentliggörande av en ny bok om etik ägde även rum samma dag. Håkan Karlsson presenterade som redaktör den viktiga publikationen "Swedish Archaeologists on Ethics".

Nils Ringstedt ledde den avslutande paneldebatten och Bozena Werbart sammanfattade. Arkeologimötet om etik i Kalmar avslutades med en retorisk fråga: behöver vi flera möten om etik?

Att diskutera etik och etiska frågor i arkeologi är en ständigt pågående process. Den är mycket viktigare än att skriva ner etiska riktlinjer (praxis, principer, eller kodex). Vad skall man ha etiska riktlinjer/praxis till, om de inte ständigt uppdateras och vem har "monopol" att göra det? Socialantropologer vill till exempel inte längre ha några etiska principer.

Att till exempel ta upp etik i den arkeologiska undervisningen/utbildningen på universiteten är också en fråga om etik. Det finns dessutom inga etiska (eller politiska) orsaker längre att separera olika arkeologiska fält, att urskilja olika arkeologiska "skolor", som t ex den "östeuropeiska" eller den "västeuropeiska" arkeologin, den "nordiska" eller den "klassiska". Är det kanske också frågor om etiska ställningstaganden?

Samfundets styrelse har bland annat beslutat att under det kommande arbetsåret se över de etiska riktlinjerna. Samfundets arbetsgrupp "Arkeologi, samhälle och etik" skall arbeta med

2

dessa frågor den närmaste tiden och hoppas ha ett förslag till ändrade riktlinjer till årsmötet 2005.

Bozena Werbart

DISKUSSIONSKVÄLL OM FASTA FORNLÄMNINGAR

Den 22 september 2004 arrangerade Svenska Arkeologiska Samfundet en diskussion om RAÄs rapport *Fasta fornlämningar – begrepp och begriplighet*. Mötet skedde på UV Mitt, Örnberg. Deltagare var – förutom Nils Ringstedt som ordförande – Birgitta Johansen, RAÄ, Bent Syse, Upplandsmuseet, Agneta Åkerlund, länsstyrelsen i Södermanland, Peter Bratt, Stockholms länsmuseum och Mats Anglert, UV Syd.

Rapporten har skrivits av Robert Olsson, länsantikvarie vid länsstyrelsen i Västernorrland med förord av Birgitta Johansen och en inledning av henne och Ivar Eklöf. Arbetet är utfört på Riksantikvarieämbetets uppdrag men Olsson svarar för sakkupplysningar och förslag.

Vad handlar rapporten om?
I rapportens inledning framhålls bl a att det finns ca 700 000 registrerade fasta fornlämningar och ca 300 000 övriga kulturhistoriska lämningar i Fornminnesregistret. De senare har registrerats av olika anledningar. Inledningsförfattarna påpekar att "I längden skapar det dock ett pedagogiskt problem att vissa lämningar tas in trots att de inte är fasta fornlämningar, medan

andra, som är det, tenderar att lämnas därhän”. Inledningen avslutas med uttalandet att en anpassning av systemets uppläggning och tillämpning behövs – i första hand genom en översyn av fornminnesskyddets syften och arbetsformer, utifrån ”den utveckling mot tillgänglighet, delaktighet och medansvar för alla, som skett under de senaste decennierna och i huvudsak sedan KML kom till 1989”.

Olsson har utfört två studier – en rörande fornlämningsbegreppet och en som är en fallstudie över uppdragsarkeologi, kulturmiljövård och samhällsrelevans. Den första studien syftar till att föreslå inriktning och former för hur RAÄ skall arbeta med fornlämningsbegreppets utveckling och tillämpning som en del i det offentliga fornminnesskyddet som helhet. I den andra studien söker Olsson belysa hur två större arkeologiska undersökningar i Väster-norrlands län har förhållit sig till kulturmiljösektorns mål och prioriteringar.

Den första studien tar upp frågan om vikten av att söka förtydliga fornlämningsbegreppet. Anledningen härtill är att det idag är mycket vittomfamnande, vilket leder till osäkerhet och otydlighet. Olsson utgår från propositionerna 1987/88:104 och 1998/99:114. Båda avser kulturmiljöfrågor. Den första pekar bl a på att kulturminneslagen är konstruerad för att fornlämningsbegreppets tillämpning skall kunna utvecklas i samklang med vad allmänheten uppfattar som värt att skydda. Den andra betonar de immateriella värdena i allt högre grad – perspektivet förskjuts från kulturmiljö till kulturarv.

Vilka förutsättningar finns för ett mer selektivt fornlämningsbegrepp? För det krävs en förändring av lagstiftningen. RAÄ och kulturarvssektorn står inför ett vägval när det gäller att utveckla det framtida fornlämningsbegreppet. Olsson diskuterar olika brukargrupper som använder fornlämningar. Det är viktigt att i framtiden skapa en mer tillåtande attityd gentemot intressen, som vill göra saker i anslutning till fornlämningsmiljöer utifrån sina egna perspektiv och premisser och föra en dialog.

Någon form av översyn av lagen krävs, menar Olsson, för att öka tydligheten och för att skapa förutsättningar att aktivt kunna välja vad man vill skydda. En alltför vid tillämpning av fornlämningsbegreppet motverkar de mål som syftar till att göra kulturmiljövården till allas angelägenhet. Gör tydligt vilka konsekvenser ett beslut om registrering i Fornminnesregistret medför för både kulturmiljövården och andra! Olsson skriver ”Skyddet av vår kulturmiljö kan inte endast vara en fråga för professionella kulturmiljövårdare och specialister. Detta gäller även i högsta grad fornlämningskyddet”.

Fallstudierna avser dels en undersökning som genomfördes inför byggandet av en ny E4 genom Höga Kusten, dels en undersökning med anledning av Botniabanan. Olsson undersökte bl a om kulturmiljövårdens mål och prioriteringar beaktats i samband med planering och genomförande av undersökningarna och om de arkeologiska undersökningarna bidragit till att uppnå kulturmiljövårdens mål och prioriteringar.

Fallstudien visar att synen på de arkeologiska undersökningarna som ett verktyg för att uppnå kulturmiljövårdens mål och prioriteringar har förändrats över tiden. För Höga Kusten låg fokus på att uppnå arkeologiska mål, medan kulturmiljövårdens enda mål var att minimera skador på fornlämningsmiljön. Vad gäller Botnia-banan bedömdes kulturmiljövården vara aktiv och försökte få ut mesta möjliga nytta för länet när det gäller kringeffekter. Olsson anser att det är viktigt, att kulturmiljövården definierar sina anspråk på uppdragsarkeologin. Väl förankrade kulturmiljöprogram med tydliga mål och prioriteringar är en bra lösning. Avslutningsvis pekar Olsson bl a på vikten av att föra en diskussion om arkeologens yrkesroll om samverkan skall ske med andra områden för att bredda nyttan av arkeologiska uppdragsundersökningar. Det gäller att hitta nya samarbetspartners och det gäller att kunna kommunicera!

Några synpunkter i korthet från diskussionen

Birgitta Jobansen skissade efter en bakgrundsbeskrivning några handlingsalternativ; 1. Alla fasta fornlämningar (FF) redovisas – tillståndsplikt omvandlas till anmälningsplikt. 2. Ett brett men selektivt FF-begrepp – flera olika lösningar är möjliga. 3. Ett smalt FF-begrepp. Hon framhöll att länsstyrelserna idag drunknar i tillståndsärenden. När det gäller nödvändiga åtgärder är det berättigat att ställa frågan vad är rätt och vad är fel? Vad göra? Det förefaller angeläget att revidera RAÄs dokument avseende antikvarisk bedömning av fasta fornlämningar.

Bent Syse fann rapporten provocerande och ansåg den visar de svårigheter och den komplexitet som råder. Länsstyrelsen har redan idag frihet att besluta som den vill. Selektiv lagstiftning är en svår fråga. Betydelsefullt är att kunna kommunicera. RAÄ har med rapporten lyckats starta en debatt i ämnet!

Agneta Åkerlund fann det vara en bra ansats av RAÄ att ta upp problemen. Ett problem idag är att Kulturminneslagen är skriven för enskilda objekt men länsstyrelser arbetar med hela miljöer. En lag som ger generellt skydd är att föredra. Tydlighet och rättssäkerhet måste eftersträvas, när fortsatt väg i frågan övervägs!

Peter Bratt underströk bl a att det är oerhört problematiskt att göra ett urval av fornlämningar. För vissa typer av lämningar är enda möjligheten att undersöka dem. Kommer FF-begreppet att reduceras? Vilka förlorar och vilka vinner på det? Riskerar lokalsamhällen att utarmas? Rapporten får inte fram hur vi skall tillvarata den breda allmänhetens intressen.

Mats Anglert hade sökt läsa rapporten ur ett UV-perspektiv. Han underströk att uppdragsarkeologin gjort enorma framsteg och att UV idag når bättre ut med sina resultat än tidigare samt har en bättre dialog med allmänheten. Hellre än att ändra lagen bör kanske olika arbetsformer utvecklas för dialog med olika aktörer som har intresse för FF. Det gäller att komma varandra närmare – att kommunicera. Länsstyrelsens roll är viktig men kanske måste förändras. Kanske måste också en omtolkning ske av begreppet ”bevarande”? Arkeologisk kunskap och dokumentation är också ett

tydligt sätt att bevara! Tydliga strategier och samverkansformer behövs – de saknas idag.

I den fortsatta diskussionen med inlägg också från åhörare framhölls bl a att det är viktigt att inte riskera radera allt som byggts upp, när antikvariska bedömningar kanske revideras. En annan fråga är hur samhället uppfattar kostnaderna för den antikvariska verksamheten i relation till vad som kommer ut av den. Fungerar resultatspredningen till allmänheten idag? Vad blir det av resultaten? Det är viktigt att allmänheten anser verksamheten nyttig, alltså det gäller att få samhällsacceptans för den.

Skepsis uttrycktes av några mot ett framtida begränsat FF-begrepp. Skydd måste finnas för FF som inte syns ovan jord men som kan uppenbaras vid en förundersökning. Ett annat problem är den enorma mängden insamlade artefakter. De medför konsekvenser i form av t ex konservering och bevarande för all framtid. Borde inte nästa steg vara att diskutera vårt förhållningssätt till artefakter respektive anläggningar som kunskapskälla? Skall artefakter bevaras och anläggningar kunna ”skyfflas bort”?

Av rapport och diskussion kan slutsatsen dras att frågan om FF-begreppet är svår, komplex och knepig att lösa. Varken rapporten eller diskussionen har givit något entydigt svar på framtida handlingsalternativ!

Nils Ringstedt
Författarvägen 5
167 71 Bromma
e-post nils.ringstedt@sis.se

STIPENDIER

Svenska Fornminnesföreningen får härmed för år 2005 ledigförklara anslag och stipendier ur följande minnesfonder:

Aron Anderssons avsedda som stöd för forskning i medeltidens konst - och kulturhistoria

Birger Nermans avsedda som stöd för forskning i förhistorisk, särskilt nordeuropeisk, arkeologi.

Inga Sernings avsedda som stöd för forskning rörande äldre metallhantering.

Stipendierna utdelas företrädesvis till yngre forskare (under 35 år) och beloppens storlek är maximalt 5.000 kronor.

Hildebrandsfonden avsedd som stöd för forskning på doktorand - eller högre nivå inom föreningens intresseområden, dvs nordisk arkeologi och medeltidsforskning inklusive urkundsutgivning och numismatik. Beloppets storlek är maximalt 10.000 kronor.

Ansökan skall obligatoriskt innehålla

- uppgift om sökandens personnummer samt postgiro- och eller bankgironummer.
- angivande av vilken eller vilka fonder ansökan gäller
- kortfattad redogörelse av forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande

- det sökta beloppets storlek med kostnadsberäkning
- uppgift om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt i annan fond eller tidigare beviljats ur någon av föreningens fonder
- uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbete.
- om du vill söka från flera fonder samtidigt ange detta i gemensam ansökan

Ansökan skickas i ett exemplar till Svenska Fornminnesföreningen, att. Jan Peder Lamm, Historiska museet, Box 5428, 114 84 Stockholm och skall vara föreningen tillhanda senast den 15 januari 2005. Särskild blankett erfordras ej.

VIII Nordic TAG

i Lund 2005

*Arkeologernas mångfald?
Kunskap, fakta eller tolkning?
Teori utan gränser eller tvingande teser?*

**Inbjudan till konferens i Lund
20–23 april 2005**

Nordic Theoretical Archaeology Group är en gemensam nordisk konferens för att debattera arkeologins centrala teoretiska perspektiv och angelägna frågor. Konferensen vänder sig till arkeologer inom universitet, museer och andra antikvariska verksamheter i hela Norden. Nordic

TAG 2005 hålls i Lund och arrangörerna ser framemot diskussioner mellan olika vetenskapstraditioner, forskningsmiljöer och generationer av arkeologer för att berika den arkeologiska debatten!

Den VIII Nordic TAG konferensen i Lund 2005 kommer att ha parallella sessioner under två heldagar – torsdagen den 21 och fredagen den 22 april – på *Akademiska föreningen* i centrala Lund, följt av exkursioner lördagen den 23 april.

Vi hoppas att de planerade sessionerna väcker tankar och inspirerar till diskussioner. Välkommen att bidra med en presentation som bör vara högst 20 minuter! Vi tar också gärna emot förslag på ytterligare sessioner. Utförligare beskrivningar av sessionerna finns på konferensens hemsida. Konferensen arrangeras av Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet, i samarbete med Riksantikvarieämbetet UV Syd och Malmö Kulturmiljö.

Planerade sessioner

- Bildvandring?*
Eva Rystedt, Lunds universitet
- Genusrelationer i tidiga och förmoderna samhällen*
Eva Andersson, Lunds universitet
- Arkeologihistoriens praktiska sida*
Emma Bentz, Lunds universitet
- Arkeologi och identitet*
Bodil Petersson, Lunds universitet
- Arkeologins många roller i en tid av konstruktivism och kunskapstillväxt*
Elisabeth Rudebeck, Malmö Kulturmiljö/Lunds universitet
- Domesticerad död och vilda vålnader – kroppen i tillvarons gränsland*
Liv Nilsson Stutz & Fredrik

Ekengren, Lunds universitet

7. Modernitet och arkeologi

Lars Ersgård, Riksantikvarieämbetet
UV Syd

8. Vad är urbanisering? Vad är urbanitet?

Mats Anglert & Mats Mogren,
Riksantikvarieämbetet UV Syd

*9. Festande i det förflutna – mat och dryck
som maktreddskap*

Dominic Ingemark, Lunds universitet

10. Våld – hot och möjlighet

Björn Magnusson Staaf, Kulturen,
Lund

*11. Arkeologen på tvären – samarbete mellan
naturvetenskap och humaniora*

Aaron Stutz, Lunds universitet

Praktisk information

Kostnad

Konferensavgift 500:- inkl. lunch och
kaffe den 21 & 22 april.

TAG-fest den 22 april 350:- **Exkursion**
150:- inkl. lunch den 23 april.

Boende

Deltagare bokar själva sina
övernattningar. Hotellrum i olika
prislägen har reserverats i centrala Lund.

Informationsbrev

I slutet av januari skickas ett
informationsbrev ut innehållande
ett preliminärt konferensprogram,
uppgifter om inbetalning
av deltagaravgift samt information om
hotellbokning.

Viktiga datum

14 oktober sista anmälningsdag för
ytterligare sessionsförslag

15 december sista dag för **anmälan**
och **abstracts** (150–200 ord)

1 mars sista inbetalningsdag av
konferensavgifter

1 mars sista dag för slutgiltig
hotellbokning

Kontakt

Kontaktperson samt sessionsförslag

Bodil Petersson,
bodil.petersson@ark.lu.se

Anmälningsblankett samt abstract

Majliss Johnson,
majliss.johnson@ark.lu.se

Adress

Nordic TAG i Lund

c/o Majliss Johnson alt. Bodil Petersson
Institutionen för arkeologi och antikens
historia

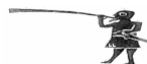
Lunds universitet

Sandgatan 1

S-223 50 Lund

Sverige

*Information samt digital anmälningsblankett
under konferenser på www.ark.lu.se*

ÅRSMÖTE 2005

Samfundet planerar hålla sitt årsmöte i
Lund den 19 april 2005. Det skall ske i
anslutning till Nordic TAG-konferensen
som äger rum 20-23 april. Genom att ha
årsmötet i anslutning till konferensen
hoppas vi att många ledamöter som är
anmälda till TAG-konferensen tar
chansen att även delta i årsmötet. Vi
återkommer om detaljer - plats, tid och
program!

Nils Ringstedt

Ordförande SAS

HÖSTAKTIVITET

Den 29 november, kl 17.30, anordnar Svenska Arkeologiska Samfundet följande program i Kungliga Myntkabinettet, Slottsbacken 6:

Visning av Myntkabinettets samlingar av Ian Wiséhn, chef för Myntkabinettet.

Diskussion över ämnet *"Vårt förhållningssätt till artefakter som kunskapskälla respektive till anläggningar som kunskapskälla – vad skall bevaras och vad skall inte bevaras"*

Inledare: Avdelningschef Anders Hedman, RAÄ, Museichef Ian Wiséhn, Myntkabinettet

Vi vill gärna att de som kommer till visning och debatt på Myntkabinettet 29 november anmäler detta senast 25 november per e-post till vår sekreterare Anna Källén, anna.kallen@arkeologi.uu.se, ty Myntkabinettet vill veta hur många som kommer. Ange samtidigt om ni vill ha kaffe och någon smörgås före mötet 1730. Myntkabinettets restaurang vill veta detta så att de har någon beredskap. När vi vet hur många som vill ha någon förtäring – OBS! på egen bekostnad! - så meddelar vi Myntkrogen detta

Vi hoppas på en intressant och livlig diskussion!

Välkomna!

Nils Ringstedt
Ordförande SAS

NYA LEDAMÖTER

Till Samfundet har följande nya ledamöter invalts:

Pernilla Schedin

ÅRSAVGIFT 2004- PÅMINNELSE

Ett antal ledamöter har missat att betala sin årsavgift för 2004. Sedan några år tillbaka tar Samfundet ut en årsavgift, f.n 100 kr, för att täcka verksamhetens löpande kostnader. De som vet med sig att de ännu inte betalat årsavgiften för 2004, gör så snarast på postgiro 35 12 10-0, Svenska Arkeologiska Samfundet.

GJALLARHORNET

Deadline för nästa Gjallarhornet är den 6 december. Bidrag skickas till Martin Hansson, epost

martin.hansson@smalandsmuseum.se
Du vet väl att du kan få Gjallarhornet per epost!? Skicka din epostadress till Bent Syse – bent.syse@uppmus.se.

AKTUELLA HEMSIDOR

Värt att notera är Samfundets två intressanta hemsidor. Besök Samfundet på **www.arkeologiskasamfundet.nu** och se allt om Current Swedish Archaeology på **www.currentswedisharchaeology.org**